

Секція: Юридичні науки

Денисенко Всеволод Вячеславович

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ПРАВОРОЗУМІННЯ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. Для сучасного правового дискурсу, незважаючи на різноманіття інтерпретацій сутності права, характерною рисою є переважання «системного» підходу. Поняття «системність» як у філософії права, так і в юридичній науці має досить широкий спектр значень. Системний підхід є одним з основних у методології наукового пізнання. Реалізація дозволяє розглянути будь-який складний об'єкт комплексно, у сукупності його ознак, аспектів та функцій. Доцільність і необхідність системного підходу до дослідження праворозуміння зумовлюється тим, що цей об'єкт, як вказує Т. Дудаш, є складним та цілісним соціальним явищем [1, с. 125]. Як вважає М. Кравчук, слід проводити аналіз поглядів учених-юристів на особливості праворозуміння, генезу відповідних підходів [2, с. 56]. Вважаємо за доцільне відмітити, що автором термін «праворозуміння» розуміється як явище багатовимірне, неоднозначне, але водночас єдине, цілісне та таке, що постійно розвивається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці актуального питання присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених. У своїх дослідженнях вчені реалізують системний підхід, зокрема: вивчають структуру праворозуміння (Т. Андрусак, Г. Лук'янова, С. Максимов, інші), його функції (Г. Дж. Берман, Р. Давид, Т. Дідич, О. Лейст та ін.), умови становлення (Т. Бондарук, В. Дудченко, А. Ковтонюк, Р.

Луцький, К. Шелестов. інші), зміни парадигм у юриспруденції як підґрунтя трансформації праворозуміння (О. Геселев, О. Дергільова, Ю. Оборотов, С. Поленіна) тощо. Проте, потенціал використання системного підходу для опису явища праворозуміння використаний не повною мірою, що обумовлює актуальність та доцільність обраного напрямку дослідження.

Метою статті є дослідження праворозуміння шляхом застосування системного підходу, зокрема аналізу його структури, функціонального призначення, встановлення взаємозв'язків праворозуміння із зовнішнім середовищем і виявленню відповідних чинників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система права – складний багаторівневий комплекс. З позиції системного підходу слід розглядати характер взаємозв'язків та взаємодії між складовими елементами системи права, цілісність системи, фактори зовнішнього середовища, які впливають на її формування. У соціальних науках існує ще одне основне поняття, на перший погляд тотожне поняттю «система». Це поняття «структура» [3, с. 45]. Структура – це сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін

У цілісній структурі праворозуміння Г. Лук'янова виокремила такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт і зміст. Суб'єктом праворозуміння є конкретна людина, особистість, такі суб'єктивні властивості, як світогляд, освіта, рівень правової компетентності, ставлення до права, загалом правосвідомість, яка дозволяє оцінити певне правове явище, стають внутрішніми чинниками праворозуміння.

Можна виокремити такі групи суб'єктів праворозуміння:

- пересічні громадяни, які не мають юридичної освіти, що зумовлює звичайний рівень їхньої правосвідомості, отже, і буденно-емпіричне праворозуміння, яке ґрунтується на їх власному досвіді й уявленнях

про право з урахуванням національних і цивілізаційних особливостей; вони не відокремлюють чітко право від моралі;

- професійні правники – особи, що мають юридичну освіту й залучені до правничої діяльності, що поряд з особистим досвідом зумовлює у них професійну правосвідомість і відповідний рівень праворозуміння;
- вчені-правники – особи, що мають юридичну освіту, проте не здійснюють правничу діяльність. Науковий рівень правової свідомості формується у них як результат проведення досліджень у галузі юриспруденції.

За умови проведення особою як професійної, так і наукової діяльності у галузі юриспруденції у неї розвивається інтегрований, на наш погляд, найвищий рівень праворозуміння [4, с. 6-8]. Об'єкт праворозуміння науковці розглядають як явище, що відображене у людській свідомості посередництвом поняття, яке позначається терміном «право» та оцінюється як корисне для задоволення потреб існування й розвитку певного суб'єкта (П. Рабінович). Наприклад, за визначенням А. Міцкевича, яке у своїй праці наводить Р. Луцький, це – явище, що не лише відображає поняття права, але включає й інші загальнотеоретичні категорії та поняття, що охоплюють всю систему правових явищ, а також філософські та соціологічні категорії, які відображають зв'язки права з іншими соціальними явищами.

Змістом праворозуміння, згідно наукових результатів Ю. Кривицького [5, с. 78-120], є знання про сутність і зміст права як особливого соціокультурного явища, про його функціонування та призначення у житті людини, суспільства і держави, а також його характеристика й оцінка у правосвідомості. Такі знання мають теоретичний характер, є знаннями про сукупність внутрішніх зв'язків, загальних і специфічних закономірностей розвитку правової дійсності; це

– загальні уявлення, знання (ідеї, концепції, вчення, доктрини чи теорії) про право, добуті у ході пізнавальної діяльності суб'єкта.

Зміст праворозуміння формується в особи як результат відповідної пізнавальної діяльності. Оцінити певне правове явище дозволяє правосвідомість. Праворозуміння, за М. Вопленко та М. Кобзюрою, - є системостворюючим стрижнем правової свідомості як форми освоєння й відображення правової дійсності, опосередкованій через систему ідей, поглядів, теорій, настроїв, емоцій. Праворозуміння, як акцентує Т. Михайліна, перебуває у взаємозв'язку з правосвідомістю, а через неї – із системою права та юридичною практикою, у зв'язку з чим якісні зміни у середині останніх можливі лише за умови зміни праворозуміння як базису їх розвитку та перетворень.

Свого часу І. Фарбер (радянський період), на основі суттєвих, на його думку, ознак правосвідомості сформулював її визначення так: "Правосвідомість є формою вираження суспільної свідомості, яка собою являє сукупність правових поглядів і відчуттів, що володіють нормативним характером і включають в себе як знання правових явищ, так і їх оцінку з точки зору класової (чи загальнонародної) справедливості, а також нові правові вимоги, які відображають економічні, політичні потреби та інтереси суспільного розвитку. Взаємозв'язок праворозуміння і правосвідомості підтверджується у ході аналізу їхнього функціоналу, результати якого дозволяють стверджувати: функції правосвідомості та праворозуміння корелюють між собою. Так, правосвідомість виконує такі функції: інформативно-пізнавальну / гносеологічну; оціночну / емоційно-ціннісну; регулятивну; функцію розвитку правової думки. Функціями праворозуміння є: світоглядна; аксіологічна, евристична, прогностична, організаторська [5-6].

Розглядаючи праворозуміння широко, можна помітити його очевидний взаємозв'язок із зовнішнім середовищем і зумовленість

відповідними чинниками. Передусім слід зазначити, що праворозуміння розвивається у системі загального розвитку суспільства, водночас на певному етапі і в конкретній державі детермінується конкретними соціально-економічними, політичними, культурними, географічними, демографічними особливостями [6, с. 87-90].

Розуміння права завжди спиралося на загальне світорозуміння, уявлення про закономірності існування природи і суспільства. Юридична наука, акцентує А. Засець, не тільки акумулювала підходи до філософського осмислення дійсності, а й застосувала їх для пояснення правових систем. Метафізика і діалектика, раціоналізм та емпіризм, натуралізм і антропологізм, ідеалізм і матеріалізм знаходили відгук у правових ученнях, відтворювались у відповідних моделях права.

У сучасному правознавстві досить значного поширення набула типологія праворозуміння на підставі критерію «форма вираження – суспільна свідомість – реальні суспільні відносини», розроблена ще на початку ХХ століття Н. Н. Алексєєвим, що є підтвердженням центральної ролі правосвідомості не лише у розумінні права, а й в усіх його фактичних проявах. Хоча можна повністю погодитися з твердженням, що панівний тип праворозуміння є однією з важливих умов, яка визначає специфіку розуміння джерел права, але справедливо й інше: більшість концепцій праворозуміння, а отже, і базових типів набули закінченого вигляду не виключно уможлядно, а в процесі глибокого міждисциплінарного аналізу, коли на філософському рівні обґрунтовувалась провідна роль (та підносились до ролі єдиного можливого права) певного виду соціальних регуляторів, які фактично функціонують у суспільстві.

Висновки. З проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Праворозуміння як феномен – багатовимірне, неоднозначне, водночас єдине, цілісне явище, що постійно розвивається. Саме тому його доцільно й необхідно розглядати з позицій системного підходу. Воно постає як

сукупність суб'єкта, об'єкта і змісту як його взаємопов'язаних, взаємозумовлених і взаємозалежних складників. Функції правосвідомості та праворозуміння як її системотвірного стрижня корелюють. Праворозуміння детермінується соціально-економічним, політичним, культурним, географічним, демографічним та іншими чинниками зовнішнього середовища, загальним рівнем розвитку науки, юридичної теорії та практики.

Література

1. Дудаш Т. Праворозуміння: антропологічна сутність. Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 131-144.
2. Кравчук М.В. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. Право України. 2010. № 4 . С. 10-21.
3. Андрусак Т.Г. До питання про співвідношення праворозуміння та правової думки. Альманах права: Праворозуміння та правореалізація: від теорії до практики. 2011. Вип. 2. С. 66-67.
4. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: підручник. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 472 с.
5. Кривицький Ю.В. Праворозуміння як світоглядний і методологічний фундамент правової реформи. Право і суспільство. 2017. № 5. Ч. 2 С. 5-30.
6. Лук'янова Г.Ю. Праворозуміння як категорія доктринальної правосвідомості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 19-22.